

«РАСЛЫЙМ»

Татарстан Республикасы

Премьер-министры

урынбасары - министр

_____ **И.Г.Һадиуллин**

«__» _____ 2022 нче ел

**Рус телендә белем бирү мәктәпләренен
рус телле укучылары өчен 2023 нче елда туган (татар) телдән
Бердәм республика имтиханын уздыру
өчен күрсәтмә материалларының үзенчәлекләре
(спецификация)**

1. Имтихан эше билгеләнеше

Контроль бәяләү материаллары урта (тулы) мәктәпне тәмамлаучы укучыларның татар теленнән гомуми белем бирүнең дәүләт стандарты үтәлеше дәрәжәсен билгеләү мөмкинлеген бирә.

Татар теленнән бердәм республика имтиханы нәтижәләре югары һәм урта һөнәри белем бирү уку йортлары тарафыннан керү имтиханнары буларак кабул ителә.

2. Имтихан эшенең эчтәлеген билгеләүче документлар

Имтихан эшенең эчтәлегенә түбәндәге документларга нигезләнеп билгеләнә:

1. Гомуми белем бирү оешмаларында рус телендә сөйләшүче балалар өчен “Татар теле” предметыннан үрнәк программа. Авторлары: Р.З.Хәйдәрова, К.С.Фәтхуллова, Г.М. Әхмәтжанова. – Казан, 2018. (электрон ресурс) // https://mon.tatarstan.ru/primernye_rabochie_programmy.htm?page=2 (мөрәжәгать итү вакыты 15.10.2022)

3. Имтихан эшенең төзелеше

Татар теленнән имтихан эше тәкъдим ителгән 4 җавапның берсен сайлап алу мөмкинлегенә булган – 15 бирем, җаваплар тезмәсен күрсәтү кирәк булган – 2 бирем, кыска җавап бирүне таләп иткән – 12 һәм киңәйтелгән җавап (язма текст) бирүне таләп иткән ачык типтагы 2 биремне үз эченә ала.

Татар теленнән имтихан эше дүрт өлештән гыйбарәт.

1 нче өлеш (1–8 нче биремнәр) җавабын сайлап алу мөмкинлегенә булган биремнәрдән тора.

2 нче өлеш (9-17 нче биремнәр) кыска җавап бирүне таләп иткән биремнәрдән тора. Бу өлештә тәкъдим ителгән биремнәр укучының текст белән эш, укып аңлау, анализлы белү осталыгын тикшерүгә юнәлдерелгән.

3 нче өлеш (18-29 нчы биремнәр) – укучының лексик-грамматик белемнәрен, татар телендә сүз ясалышы мөмкинлекләрен үзләштерүен тикшерүгә юнәлдерелгән биремнәрдән тора.

4 нче өлеш (30-31нче биремнәр) – укучының язма сөйләм осталыгын тикшерүгә юнәлтелгән ачык типтагы биремнәргә тәшкил итә.

Имтихан эшендә биремнәрнең чагылышы 1 нче таблицада бирелә.

Биремнэрнең имтихан эшендә чагылышы

Эшнең өлешләре	Биремнэрнең саны	Башлангыч (максималь) иң югары балл	59 баллга тигез барлык эшнең иң югары башлангыч баллдан биремнэрнең әлеге кисәге өчен куелган иң югары башлангыч баллның проценты	Биремнэрнең төрләре (типлары)
1 нче өлеш	8	12	20 %	Жавабын сайлап алу мөмкинлеге булган биремнәр
2 нче өлеш	9	15	26%	Жавабын сайлап алу мөмкинлеге булган биремнәр
3 нче өлеш	12	12	20%	Кыска жавап бирүне таләп иткән биремнәр
4 нче өлеш	2	20	34%	Киңәйтелгән жавапны таләп иткән биремнәр
Барлығы	31	59	(100%)	

4. Имтихан эше биремнәрен эчтәлекләре һәм эш төрләренә нигезләнеп бүлү

Имтихан эшендә урта (тулы) гомуми белем бирү мәктәбендәге рус телле укучыларның татар телендә коммуникатив компетенциягә ия булулары тикшерелә. Ягъни:

• тыңланган текстның төп эчтәлеген һәм сорала торган мәгълүматны аңлый белү: (1 нче бүлек);

• укылган текстның төп эчтәлеген һәм сорала торган мәгълүматны аңлый белү: (2 нче бүлек);

• тел берәмлекләрен коммуникатив яктан мөһим булган контекстта куллану күнекмәләренә ия булу (3 нче бүлек);

• тәкъдим ителгән сөйләм ситуацияләре буенча репликалар яза белү (4 нче бүлек);

• стимул-хатка җавап итеп шәхси хат яза белү (4 нче бүлек).

Әлеге бүленеш 2 нче таблицада күрсәтелә.

2 нче таблица

Сөйләм осталыгы һәм тел берәмлекләрен куллану күнекмәләрен тикшерү өчен биремнәр бүленеше

Сөйләм осталыгы һәм тел күнекмәләрен тикшерү өчен биремнәр	Биремнәрнең саны	Иң югары башлангыч балл
Тыңланган текстның төп эчтәлеген аңлау	7	7
Тыңланган тексттагы кирәкле мәгълүматны аңлау	1	5
Укылган текстның төп эчтәлеген аңлау	8	8
Укылган тексттагы кирәкле мәгълүматны аңлау	1	7
Грамматик күнекмәләр	6	6
Лексик-грамматик күнекмәләр	6	6
Сөйләм бурычын аңлау күнекмәләре	1	10
Сөйләм ситуациясенә караган репликаларны язу		
Шәхси хат язу	1	10
<i>Барлығы</i>	31	59

5. Имтихан эше биремнэрен катлаулылыгы дэрэжэсеннэн чыгып бүлү

Имтихан эше биремнэрен катлаулылыгы дэрэжэсеннэн чыгып бүлү 3 нче таблицада күрсөтөлө.

Имтихан эшенең катлаулылык дэрэжэсе тел материалының һәм тикшерелә торган күнекмэлэрнең катлаулылыгы дэрэжэсеннэн, шулай ук биремнең төрөннэн чыгып билгеләнә.

Имтихан эшендә 2 төрле катлаулылыктагы биремнэр тәкъдим ителә.

3 нче таблица

Биремнэрнең катлаулылык дэрэжэсе буенча бүленеше

Биремнэрнең катлаулылык дэрэжэсе	Биремнэрнең саны	Иң югары башлангыч балл	Иң югары башлангыч баллдан чыгып, биремнэрнең элеге өлеше өчен куелган иң югары башлангыч баллның проценты
Беренче дэрэжэ	21	21	36%
Икенче дэрэжэ	10	38	64 %
Барлығы	31	59	100 %

6. Аерым биремнэрне һәм эшне тулаем баяләү системасы

Жавабын сайлап алу мөмкинлеге булган һәм кыска жавап бирүне таләп иткән биремнэргә дөрес жавап биргән өчен, укучы 1 балл ала. Жавап дөрес булмаса яки бөтенләй бирелмәсә, 0 балл куела.

8 нче һәм 17 нче биремнэрдә һәр дөрес тәңгәлләк аерым баяләнә. 8 нче биремне үтәгән өчен, укучы 0 дән 5 баллга кадәр, 17 нче бирем өчен 0 дән 7 баллга кадәр жыя ала.

4 нче бүлек биремнэрен тикшерү махсус әзерләнгән критерийлар нигезендә башкарыла һәм укучыга имтиханның бу өлешендә барлығы 20 балл куела. 30 нчы биремдә, сөйләм бурычын аңлап, аңа туры килгән 5 реплика язарга кирәк. Һәр реплика максимум 2 балл белән баяләнә. Сөйләм репликалары барысы да дөрес язылса, укучы 10 балл ала.

31 нче биремне тикшергәндә, язма эшнең күләме, андагы сүзлэрнең саны да исәпкә алына. Укучыдан 70-80 (жиңеләйтелгән биремнэрне башкаручылар 30-40) сүздән торган ижади эш язу сорала. Язма эшнең эчтөлөгә һәм грамоталылыгы өчен укучы 10 балл ала. Эшнең күләме 40 (20) сүздән артмаса, текстның лексик-грамматик төзелеше (К3), орфография һәм пунктуация (К4) критерийлары өчен эшкә максимум балл куелмый.

Укучыга, гомумән, имтихан эше өчен максималь 59 балл куела.

Имтихан үтү алдыннан укучыларның әлеге эше өчен куела торган минималь баллның күләме билгеләнә. Ул тулы (урта) мәктәпнең 11 сыйныфында укучы рус телле укучыларның татар теленнән белем һәм күнекмәләрен минималь күләм ачыклай.

Минималь баллдан югарырак баллар жыйган укучы түбәндәге күнекмәләргә ия булырга тиеш:

- тыңланган текстның төп эчтәлеген аңлау;
- тыңланган тексттан кирәкле мәгълүматны аңлау;
- укылган текстның төп эчтәлеген аңлау;
- укылган тексттан кирәкле мәгълүматны аңлау;
- лексик-грамматик һәм орфографик күнекмәләргә ия булу;
- билгеле бер тема, проблема буенча язма сөйләм һәм сөйләм

ситуацияләрен караган репликаларны язу күнекмәләре.

Эшенең барлык үтәлгән биремнәре нигезендә 100 баллы шкала буенча тест баллары билгеләнә. Алар югары уку йортларына керү өчен файдаланыла.

7. Эшене башкару вакыты

Имтихан эшене үтәү өчен, 3 сәгать (180 минут) вакыт бирелә.

1 нче өлештә 8 бирем тәкъдим ителә (1-8 нче биремнәр). Алар укучыларның тыңлап аңлау күнекмәләрен тикшерүгә юнәлтелгән. Башкару вакыты – 30 минут.

2 нче өлештә 9 бирем бирелә (9- 17нче биремнәр). Алар укучыларның уку күнекмәләрен тикшерү максатыннан бирелә. Башкару вакыты – 30 минут.

3 нче өлеш 12 биремнән тора (18 –29 нчы биремнәр). Алар укучыларның лексик-грамматик күнекмәләрен тикшерүгә кайтып кала. Башкару вакыты – 30 минут.

4 нче өлеш 2 биремнән тора (30 һәм 31нче биремнәр). Ачык типтагы 31 нче бирем сөйләм ситуацияләрен караган репликалар язуны күздә тотта. Башкару вакыты - 20 минут. 31нче бирем укучыларның язма сөйләм тикшерүдән гыйбарәт. Башкару вакыты - 40 минут.

8. 2023 нче елгы контроль бәяләү материалларындагы үзгәрешләр

Бердәм республика имтиханы биремнәре сөйләм компетенцияләрен булдыруны тикшерү максатыннан үзгәртелделәр. Алар 9 нчы сыйныф укучылары тарафыннан тапшырыла торган төп дөүләт имтиханы критерийлары белән тәңгәл киләләр.

9. Бердәм республика имтиханын үткәрү һәм эшләрен тикшерүгә куелган таләпләр

Бердәм республика имтиханы махсус пунктларда уздырыла. Әлеге пунктлар гомуми белем бирү оешмалары базасында оештырыла.

Татар теленнән имтихан үткәрелә торган бүлмәләргә татар теле һәм әдәбияты белгечләре кертелми.

Имтиханның үткөрүдә андагы укучылар белән эшләмәгән педагог кына катнаша ала.

Имтиханның барлык бүлекләрендәгә биремнәрне үтәгәндә, укучыларга орфографик сүзлектән файдаланырга рөхсәт ителә.

1 нче номерлы җаваплар бланкы (1 – 29 нчы биремнәрнең җаваплары язылган бланк) сканерланганнан соң, автоматик эшкәртүгә тапшырыла.

Киңәйтелгән җавап бирүне таләп иткән биремнең дәрәслеген махсус әзерлек узган татар теле белгечләре тикшерә.

2023 нче елгы бердәм республика имтиханының туган (татар) теле буенча контроль бәяләү материаллары вариантының гомумиләштерелгән планы

Эштә һәм җавап бланкларында биремнәрне билгеләү: А - җавабын сайлап алу мөмкинлеге булган биремнәр, В - кыска җавап бирүне таләп иткән биремнәр, С – укучының укылган текст нигезендә үз фикерен белдерә алуын тикшерүгә юнәлдерелгән ачык типтагы биремнәр.

Шартлы кыскартулар: ВО - җавапның берсен сайлап алу мөмкинлеге булган биремнәр; КО - кыска җавап бирүне таләп иткән биремнәр; РО - киңәйтелгән җавап (язма текст) бирүне таләп иткән биремнәр.

Биремнәр- нең номеры	Тикшерелә торган эшчәнлек төре	Тикшере- лә торган элементның коды	Катлаулык дәрәжәсе	Биремнең тибы	Тәкъдим ителә торган вакыт
1.	Тыңланган текстның төп эчтәлеген аңлау	1.1	1	ВО	15
2.			1	ВО	
3.			1	ВО	
4.			1	ВО	
5.			1	ВО	
6.			1	ВО	
7.			1	ВО	
8.	Тыңланган тексттан кирәкле мәгълүматны аңлау	1.2	2	ВО	15
9.	Укылган тексттан кирәкле мәгълүматны аңлау	2.1, 2.3	1	ВО	30
10.			1	ВО	
11.			1	ВО	
12.			1	ВО	
13.			1	Во	
14.			1	ВО	
15.			1	ВО	
16.			1	ВО	

17.	Укылган текстның төп эчтәлеген аңлау	2.1, 2.2, 2.3,	2	ВО	
18.	Бирелгән сүзне кирәкле грамматик формада куллану күнекмәләре	4.1	1	КО	30 мин
19.			1	КО	
20.			1	КО	
21.			1	КО	
22.			1	КО	
23.			1	КО	
24.			Тамырдаш сүзләр ясау һәм аларны кирәкле грамматик формада куллануны таләп иткән лексик-грамматик күнекмәләр	4.2	
25.	2	КО			
26.	2	КО			
27.	2	КО			
28.	2	КО			
29.	2	КО			
30.	Төрле сөйләм ситуацияләренә караган репликаларны язу	3.4, 3.5	2	РО	20 мин
31.	Сорауларга җавап биреп, шәхси хат язу	3.1, 3.2, 3.3, 3.5	2	РО	40 мин
<p>Барлығы 31 бирем. Шуларның: биремнәрнең төре буенча: ВО – 17, КО – 12, РО – 2. катлаулылык дәрәжәсе буенча: 1 дәрәжә – 21 бирем; 2 дәрәжә – 10 бирем. Эшне башкару вакыты – 180 мин.</p>					